

RG-50. 473*0086
Stasys Salkauskis

Kl.: Nu, tai dabar mes visada prašom pasakyti savo vardą, pavardę.

Ats.: Šalkauskis Stasys.

Kl.: Kada ir kur gimėt?

Ats.: Dvidešimtais metais, nu, Telšių apskritis, Telšių valsčius, Viešvėnų seniūnija.

Kl.: Ir ten turėjot ir ūkį savo.

Ats.: Nu, tėvai turėjo šešis hektarus tokios pelkės. Ėjo, svetimiems darbavosi.

Kl.: Tai jau iš savo ūkio jau nebuvo galima pragyventi.

Ats.: Ne, ne.

Kl.: Aha. Nu, ir dabar sakykit, vat. Reiškia, kaip vat karas prasidėjo. Kokie jūsų atsiminimai iš karo pradžios?

Ats.: Viską nuo pat pradžios?

Kl.: Jo, pradžia karo. Ar žinojot, kad karas bus?

Ats.: Visi laukė to karo, aš nežinau. Keturiasdešimtais metais aš tarnavau Joniškio valsčiuje, Mielaičių kaime pas Čepaitį. Keturiasdešimtais metais rusai užėjo. Nu, kaip pasibaigė jau tie metai, parvažiavau į namus. Jau niekas nebesamdė. Ūkininkai – jau niekas nesamdė, niekas jau.

Kl.: Tai ką darėt, kai nesamdė? Tai čia blogai labai, nu.

Ats.: Nu, ir per žiemą išbuva namuose. Paskiau įstojau į Duseikių durpyną. Septyni kilometrai nuo namų buvo. Dirbom Duseikių durpyne, pradėjom dirbti. Ir pradėjo jau šaukti, reiškia, į rusų kariuomenę naujokus. Su tėveliu nuvažiavom į Telšius. Tėvelis sako: "gal kaip vienas, jį gal paliks". Pasakė, sako: "kad sesers nebūtų, paliktume, o kad sesuo yra, paimam". 2:39

Kl.: "Tegul sesuo ūkyje dirba, reiškia, o jus jau imsime".

Ats.: Nu, nu. Ir tada iš darbo parvažiavęs, norėjau važiuoti į mokyklą,

rusų kalbą mokintis. Mokintis rusų kalbą. Nu, ir paskiau... Kiek tas buvo, jau gegužės. Nu, gegužės penkiolikta taip maždaug su draugu sutarėm. Jis buvo buvęs Klaipėdos krašte, ten ligi karo tarnavęs. Jis jau daug ten buvo susipažinęs. Sako: "mėginkim išvažiuoti į Vokietiją, išbėgti". Mes susitarėm. Nu, žinai, tiek to tebuvo sumanymo. Su dviračiais išvažiuom ir mumis pačiupo Gargžduose. Prie Endriejavo kažkur pačiupo ir atvežė į Rietavą. Ir pradėjo kaltinti, kad 'norėjom pabėgti į Vokietiją'.

Kl.: Nu, gi teisingai. Jūs ir norėjot pabėgti.

Ats.: Nu, mes sakom: "nieko nežinom". Nu, kur: "taip ir taip". "O jeigu jūs, - sako, - nežinot, kad mums vokiečiai pikčiausias priešas yra". Nu, mes sakom: "nieko nežinom".

Kl.: Jau tada sakė, kad vokiečiai priešas yra, ar ne.

Ats.: Nu, nu. "Didžiausias mūsų priešas, o jūs, - sako, - kas jus kurstė". Nu, sako: "žmonės kalba, kad bus blogai, taip ir taip", ir nieko. Ir parvežė iš Rietavo į Plungę. Plungėje kiek palaikė. Iš Plungės nuvežė į Kretingą. Gerai, kad nepasuko į Telšius, būtų mumis nugalabiję Rainiuose. 4:15

Kl.: O čia jau kaip tik jau karo pradžia buvo, ar ne.

Ats.: Nu, dar nebuvo karo. Dar nebuvo karo.

Kl.: Bet jeigu būtumėte Telšių kalėjime, tai būtų buvę ir...

Ats.: Nu, būtų buvę ... Ir Kretingoj išbuvom, buvom ligi pat... tas buvo oficialiai. Karas prasidėjo sekmadienio rytą, kokią penktą valandą, anksti. Ir mes dar išėjom kiek, nežinau, ar septyniasdešimt, ar devyniasdešimt išėjom. Paleido žmones tuos. Jie, mat, nespėjo, ten pat rubežius yra. Prie pat jie nespėjo, lakstė ir išlakstė sargyba. Ir dar išėjom iš ten.

Kl.: Kaip ten tam kalėjime, sakykit, buvo, vat vienam kalėjime. Pirmiausia Andrijavo kalėjime, paskui buvot...

Ats.: Ne, ten tik laikinai. Ten Kretingoj žiauriai buvo, ten baisus kalėjimas.

Kl.: Kretingoj žiauriausiai buvo.

Ats.: Oi, ten.

Kl.: O prieš tai.

Ats.: Nu.

Kl.: Tuose kituose kalėjimuose, kur anksčiau buvot.

Ats.: Ne, tik ten laikinai palaikė ir vežė. Jie vežė. O iš Kretingos veždavo, kaip, ar kas antrą savaitę veždavo. Jau mumis būtų išvežę antradienį, antradienį jeigu ne karas. Sekmadienį būtų išvežę.

Kl.: Kur būtų išvežę?

Ats.: Į Rusiją, į Rusiją.

Kl.: Tai sakot, žiauriai buvo. Kiek laiko jūs prabuvot Kretingos kalėjime?

Ats.: Nu, taip nuo penkioliktos maždaug gegužės ligi birželio dvidešimt pirmo ar antro, karas kaip prasidėjo.

Kl.: Nu, ir sakot, žiauriai buvo. Tai kas ten žiauriai buvo?

Ats.: Ojej! Ten naktimis tardymas, mušdavo. Sustatys prie sienos ir gasdina, visokiom madom ten. Lenkai bėgo iš Vokietijos, o lietuviai bėgo į Vokietiją. Nu, ir verbavo. Užverbuodavo po kelis šimtus, užverbuodavo ir įduodavo ten jiems. Tokie agentai buvo apsimetę jie.6:15

Kl.: Tai kas tie tardytojai būdavo? Ar rusiškai tardydavo, ar lietuviškai, kokia kalba?

Ats.: Lietuviškai. Tardytojas pavadindavo tą kokį, tą tokį budelį. Nu, ir tas mus mušdavo, daužydavo ir tardydavo. Bet kad mus nebuvo ko ir tardyti, kad mes nieko nebuvom nusikaltę. Sakom: "mes nežinojom, kad ar čia blogai darom, ar čia ką".

Kl.: Nu, bet tai mušė jus?

Ats.: Nu, ką padarysi jau čia. Jau nervams kainavo, biškį stojo tokie biškį, kol atsigavom. O paskiau kai parvažiavom... Dar buvom Kretingoj ar savaitę, negalėjom. Dar negalvojom važiuoti čia, į Telšius dar.

Kl.: Jau kai karas buvo prasidėjęs.

Ats.: Nu, nu. Karas jau...

Kl.: Dar noriu paklausti. Vat, tas budelis, ar jis lietuvis buvo, ar kas? Tas, jau kur mušdavo.

Ats.: Nu, jau mokėjo ir lietuviškai. O kas anuos žino? Juk jie tos... tos buvo tarnybos buvo žmonės. O kas anuos žino? Nu, o paskiau kokią savaitę... Kaip išėjom, tai jau didelis triukšmas buvo. Tai žmonės kiti krautuves plėšė, nešė maistą, ir viską. Suirutė. Ir vokiečiai šaukė: "komunistai, komunistai". Ir kur mums eiti, kur dėtis. Pasakė: "eikit, - sako, - į Bajorų pusę, ten už rubežiaus į Bajorų pusę ir laukit". Tai mes ten per dieną išbuvom ligi pavakario. Pavakaryj grįžom, ir jau lietuviška dirbo įstaiga. Mums įteikė tokius popierius. Išspausdino, kad "politiniai kaliniai", reiškia. Nu, ir...

Kl.: Čia vėl Kretingoj, reiškia, ta įstaiga buvo?

Ats.: Kretingoj. Ir ten dar savaitę išbuvę ir išvažiavom. Dviračius atradom tam štabe. Dviračius atradom, tik neberadom dokumentų. Dokumentus jie, matyt, išsivežė ar sunaikino kur. Dokumentų ir pasų neberadom.

Kl.: Tai kur tada važiavot? Paėmėt dokumentus...

Ats.: Grįžom į namus. Grįžom į namus. Ir dar Plungėje pas Smilgevičių tokį pernakvojau. Ir tas Smilgevičius parsivežė kulką, dar čia už pilvo užlindus. Jisai kaip, matai, bėgo, jis kur tai per Miniją plaukė. Kaip šovė pagal vandenį, užlindo. Jam darė operaciją. Bet kai jau išėjo, ir parsivežė.

Kl.: Tai jisai su jumis buvo?

Ats.: Nu, kartu parvažiavom. Plungėje, Truikių kaime jis gyvena. Tokia, atsimenu, sodyba didelė.

Kl.: Nu, ir dabar Plungėj pernakvojot, reiškia, kaip toliau? Vat, ką jūs dar prisimenat iš tų pirmų karo dienų?

Ats.: Nu, ir parvažiavom, kaip karas... Parvažiavom.

Kl.: Jau tada išsiskyrstėt visi, ar ne.

Ats.: Nu, ne. Aš tų jau kitų nežinau, tiktai tas vat Mečius. Su Mečium kartu buvau. Su tuo Mėčium kartu parvažiavom.

Kl.: O Mėčius iš kur buvo?

Ats.: Ten pat iš gretimo kaimo, Aleksas Mėčius. Jis žuvo Vokietijoje vėliau jau. Jis žuvo per karą.

Kl.: Tai jūs išsiskirstėt po namus, ar ne?

Ats.: Nu, po namus išsiskirstėm ir paskiau ir, reiškia, čia toks džiaugsmas. Jau atiduos nepriklausomybę, ir viską jau. Čia paskiau draugai sako: "priima į Telšius, priima į šitą... į savanorius priima". Telšiuose atitarnavus -, sako, - Telšių mieste, tai nereiks niekur važiuoti. Būtiną tarnybą atitarnausim'. Nu, ir tai keturi draugai mes susitikom ten jau aplinkiniai. Ten du, sako, du nutarėm, Kasparavičius ir aš stoti į tuos, į Telšius, į savanorius. O tie du sako: "mes važiuosim į Klaipėdos kraštą". Želvys ir Mėčius, jie išvažiavo. Želvys atsidūrė laikui bėgant Amerikoj, o Mėčius žuvo Vokietijoj. O mes įstojom į šitą... Telšiuose į savanorius. 11:01

Kl.: Tai kokią dieną jūs įstojot? Ar greitai nuo vokiečių atėjimo jau įstojot į tuos savanorius?

Ats.: Nu, jau dar aiškiai ten buvo, neužilgo. Neužilgo, mes ilgai nebuvom namuose, neužilgo. Kaip grįžomn, dar kiek pabuvom. Biškį pasidarbavom ir stojom. Ir dar kas anuos... Ne taip galvojom. Galvojom, kad čia jau laisvė, Lietuva, jau čia viskas. O paskiau... O paimkite viską tvarkyti, jo.

Kl.: Tai dabar, kai jūs įstojot į savanorius, reiškia, ką jums reikėjo... Ar kokią uniformą gavot, ginklą gavot?

Ats.: Ne. Kas kokius turėjo škuodus, iš kur sugraibstė. Ir, matai, tie buvo Vokietijoj jau seni kareiviai, atitarnavę. Visi jau buvo atitarnavę, visi. O mūsų nu vo tai koks šimtas buvo tų naujokų. Mumis dar mokino jie. Mokino rikiuoti, mokino kur, reiškia. Kaip ir kokį jie tikslą turėjo. Ba paskiau vokiečiai kaip paėmė, jau visus pradėjo skirstyti, vežti tai į... Kitus į Kauną, kitus kur tai, mes atsisakėm. Ir pasakė tas viršininkas, sako: "jeigu kas norit, galit atsitraukti". Ir kitus išvežė į Kauną, į Belarusiją, į kur, aš jau nežinau jau.

Kl.: O jūs jau nevažiavot iš Telšių, ar ne?

Ats.: Aš... Tėvai pyko, sako: "kojūs?", kam įstojau. Ir tada dar sesuo susirgo ir vat. Tada aš parvažiavau į namus. Parvažiavau į namus.

Kl.: Tai kada jūs jau pasitraukėt iš tų savanorių?

Ats.: Nu, tą patį... Nežinau, tas buvo gal jau biškį... Biškį buvo pradėję ir šalti. Gal spalio pradžia, gal vat rugsėjo gal pabaiga.

Kl.: Nu, taip jau pasitraukėt. Ką jau paskiau darėt?

Ats.: Nu, kur, buvau namuose. Buvau namuose, paskiau tą žiemą buvau. Pavasarį užrašė į Vokietiją, į darbus. Nu, ir kurie turėjo žemės daug, tą nemėmė. O kurie mažžemiai, užrašė į Vokietiją, ir tada... Aš buvau išvažiuavęs į Telšius, o jie atvažiavo manęs paimiti. Atvažiavo, sako: "išvažiavo į Telšius". Nu, ir aš, kaip taip pasakė... Aš negulėjau troboj, pergulėjau daržinėj dar kiek ir išėjau į Laukės valsčių. Pristojau prie ūkininko Dambrausko. Kurie, matai, stambūs ūkininkai, galėjai prie jų ir tarnauti, neima. Tai sako: "vokiečiai taip nusprendė, kad reikia karui maisto, reikia produktų". Kad jau padirbti žemės ūkyje. O tuos ir paėmė, iš karto paėmė. Paskiau Mankauskiuką ir paėmė Vincą ir išvežė į Vokietiją. 14:20

Kl.: Nu, dabar pone, Stanislovai, vat papasakokit. Dar vat man įdomu, vat tą pačią pirmą karo savaitę vat ką jums teko pamatyti. Vat, kokius įvykius, kokius... kai jau vokiečiai traukėsi. Vat, kaip žmonių gyvenimas tas pasikeitė, reiškia, tą vat pirmą karo savaitę. Ką jūs matėt?

Ats.: Suirutė buvo, suirutė buvo. Žmonės paliko tokie nevaldomi. Ir tie veikė, tie veikė šauliai. Veikė ir iššaudė žmonių nekaltų.

Kl.: Ką jie šaudė?

Ats.: Nu, šaudė... Tiktai reikėjo pasakyti kokį žodį ir... Juk lauke surinko nekaltus, kur visai niekur nebuvo. Surinko, kiek anų, nežinau skaičiaus, gal ar dvidešimt, ar kiek. Atvežė į Patumšalio mišką ir sušaudė. Ir visai, kad... Gal kas žodį kam pasakė, gal kas kur... Kokį kerštą jau jie turėjo.

Kl.: Tai čia lietuvių ar žydų, kaip...

Ats.: Lietuvius.

Kl.: Lietuvius šaudė.

Ats.: Lietuvius.

Kl.: Ar jums yra tekę matyti šaudymus, kaip vat Patumšalio miške?

Ats.: Ne, šaudė juk... Mes dar... Aš dar namuose tebebuvau, pšovėm sieną prie Šaponių ??, kada šaudė. Girdėjom, sakom: "kas čia?". Sako: "Viešvėnų šaudo žydus", sako. Už Viešvėnų ten tarp kalnų kažkur tai, nu, ant tos (?) žemės. Sako: "žydus šaudo", sako.

Kl.: Tai kokį čia mėnesį buvo?

Ats.: Nu, po karo buvo. Po karo tas gal buvo, kai šieną pjovėm. Man atrodo, tas laikas.

Kl.: Ai, šienapjūtė. Nu, tai kokį... jau rugpjūčio mėnesė.

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Rugpjūčio mėnesį.

Ats.: Dar čia pasamdė mus. Trys pjovėm šieną ir šaudė.

Kl.: Nu, bet tai kaip jūs galėjot. Jūs gi savanoriuose buvot, tai jus paleido iš savanorių?

Ats.: Tai mes vėliau... Aš į savanorius vėliau įstojau. Savanoriais mes neilgai buvom. Buvo tas apmokymas, nežinau, kiek praėjo tas apmokymas. Bet dar nebuvom nei prie priesakos, nieko nedavėm. Ir pradėjo vežti. Vokiečiai paėmė visą valdžią ir pradėjo... Aš turiu tokį... galiu, parodyčiau laikraštįj paveikslus.16:39

Kl.: Tai tada klausykit. Dabar, žiūrėkit, dabar jūs pirma papasakokit, gerai.

Ats.: Nu, nu.

Kl.: O paskui dar pažiūrėsime, sužinosime, kas vat laikraštį yra. Čia jūsų pasakojimas yra, ar ne.

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Jūsų pasakojimas yra. Aha. Sai, tai jūs jau į tuos savanorius jau įstojot jau po šienapjūtės, ar ne?

Ats.: Nu, nu. Jau po šienapjūtės, jau.

Kl.: No, o dabar sakykit, reiškia, vat. Aš žinau, Telšiuose tai buvo gi ta Rainių tragedija, ar ne. Jūs ją irgi matėt, ar ne?

Ats.: Nu, mes parvažiavom su dviračiais, jie ten patvarko. Ir sustojom, ir žiopsojom. Nei pro... Neleido pravažiuoti mums toliau, nežinau. Jie ten tvarkė. Tie partizanai anuos visur ten gainiojo, mušė ir plovė. Tuos valė tuos lavonus, tvarkė, dėjo į eiles.

Kl.: Tai čia kada tas buvo? Jau kiek laiko po karo buvo praėję?

Ats.: Birželį, birželio kada, kada anuos čia atrado, nežinau. Ar

dvidešimt ketvirto birželio, ar kada.

Kl.: Tai čia jau tikrai vokiečiai atėjo, ar ne?

Ats.: Tai jau buvo vokiečiai, jau buvo.

Kl.: Ir jūs važiavot pro šalį, ar ne.

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Ar ten daug žmonių buvo susirinkę?

Ats.: Nieko nebuvo žmonių, nieko. Matai, prie pat kelio buvo ir paskiau likau. O paskiau atsirado žmonių, atvažiavo. Vežimai atvažiavo, su vežimais.

Kl.: Bet jūs pirmi privažiavot, ar ne?

Ats.: Nu, kad mes... Gal kas ir buvo ir pirmiau, nežinau. Mes važiavom į Telšius. Važiavom ne tuo keliu ir išvis nežinojom.

Kl.: Ir ką jūs pamatėt nuo kelio?

Ats.: Nu, ir nuo kelio jau lavonų priguldyta eilės baisiausiai. Tenai iš... Nulupinėtos odos su visais nagais, ten žiauriai jie ten. 18:29

Kl.: Tai jau lavonai tie buvo atkasti?

Ats.: Atkasti. Jau nuplauti buvo jau nuo... Jau paruošti dėti į karstus jau buvo jie.

Kl.: Ir kas ten tvarkė visą tą vat?..

Ats.: Partizanai, šauliai. Daugiau visi šauliai, visi. Kur šaulių ta kuopa Viešvėnuose buvo, visi tie šauliai dalyvavo prie tokių šaudymų, prie tokių visokių.

Kl.: Ir ten šauliai buvo, reiškia, prie tų, kur atkasė šituos?

Ats.: Nu, nu. Nu, seni visi tie. Dar kitą kartą susitinki tuos, jau senas laikas. Gal ten pažįstamų buvo, nežinau, bet aš nežinau. Nu, buvo pažįstamų turbūt. Tai kad ten nelabai... nelabai mes ten lindom arti.

Kl.: Kaip atrodė tie šauliai? Uniformuoti buvo kokie nors ar kaip?

Ats.: Nu, kad...

Kl.: Ar civiliai, su savo drabužiais?

Ats.: Civiliai, turbūt civiliai. Civiliai.

Kl.: O kokius ženklus jie turėjo, kokius nors išskyrimo? Ten ar tautinę vėliavą, ar kokį... kokį raištį, kaspiną kokį, užrašą, ką nors?

Ats.: Nu, ne. Neturėjo.

Kl.: Taip civiliais apsirengę, ir viskas.

Ats.: Nu.

Kl.: Ar ginkluoti buvo?

Ats.: Nu, ginkluoti. Ir... O kaip juos...

Kl.: Ir kokius ginklus turėjo?

Ats.: Aha. Nu, kas kokius, nežinau, kad jie...

Kl.: Savus.

Ats.: Jie šauliai, jau jie turėjo leidimus laikyti ginklus savo jau. Turėjo.

Kl.: Ai, tai čia, kur dar iš Smetonos laikų kuriems buvo išduota, ar ne?

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Nu, ir ką jie ten darė, tie šauliai dabar vat prie tų lavonų iškeltų. Reiškia, pamatė lavonus, reiškia.

Ats.: Nu, kamandavojo, čia padėti, čia tuos padėti. Juk čia tai nemalonus darbas. O nieko nepadarysi, kad su ginklu viskas. Juk kad tokia, matai, prievarta. Mumis kaip paėmė... Ale mane paėmė į kariuomenę iš Klaipėdos. Aš buvau išvažiuojęs prie geležinkelio dirbti į Klaipėdą. Ir mumis paėmė į kariuomenę ir atvarė į Kretingą. Į Kretingą atvarė ir va kentėjom sriboką. Kad uždavė mums tualetus valyti, ir viską daugiau. Lietuvis lietuvi, aha. Mumis vežė į kariuomenę, o jie mumis kaip kokius kad nusikaltėlius, kaip fašistus kokius jie. Aš penkto, nu, jau karas buvo pasibaigęs, ir Maskvoj karas pasibaigė. Penkto gegužio išvažiuom iš Vilniaus.

Kl.: Ai, tai čia jau jūs jau paskui karo pabaigoj dar buvot paimtas į

kariuomenę.

Ats.: Karo pabaigoj.

Kl.: Nu, dabar aš noriu apie tuos Rainius paklausti. Kaip jūs pamatėt, reiškia. Tai ten buvo, reiškia, tie šauliai viską tvarkė. O kas ten dirbo, pavaryti kokie žmonės ten dirbo?

Ats.: Ne, ten nebuvo pavaryti. Ten žydai buvo atvaryti. Žydai buvo atvaryti, reiškia. Jie ką... kokią kaltę čia ant žydų, kad: "jūs tvarkykite vat. Jūs padarėt ir jūs sutvarkot, jūs viską vat". Va taip buvo jiems.22:05

Kl.: Kiek ten buvo tų žydų suvartų?

Ats.: Nu, kiek? Nu, gal... Kad dabar negaliu ir kad ten pasakyti ir negaliu pameluoti jau.

Kl.: Nu, bet ar dešimt, ar penkiasdešimt taip, nu, maždaug.

Ats.: Ne, ne. Tai gal kokį dešimt taip buvo žydų. Nebuvo taip jau daug.

Kl.: Ir vyrai, ir moterys, ten įvairūs buvo?

Ats.: Ne, moterų nebuvo. Moterų nebuvo ten. Buvo tos bačkos sustatytos. Atitempė kopūstus kažkokius šutintus, su kopūstais ten šutino. Ten visokių ten, ten buvo mechanizmų visokių pristatyta. Ir jie kada žudė, sakė, tai užvedė motorus, kad užtų motora. Kad negirdėtų garso to ir...

Kl.: Tų riksmų kad nesigirdėtų, ar ne.

Ats.: Nu.

Kl.: Tie žmonės rėkė, juk ten juos gi ten taip kankino.

Ats.: Nu, nu. Juos sužaboję iš kalėjimo išvarė ir liepė pasakyti raidę "A". Kaip pasakydavo ir uždėdavo, ir užrišdavo. Užrišdavo drabužį kokį ir įmeta į mašiną.

Kl.: Ir jūs matėt, kad jie pažaboti buvo?

Ats.: Ne, ne. Tik ta knyga. Knyga buvo išleista, aprašė. Knyga yra.

Kl.: Nu, tai dabar, reiškia, šitie jau vat... Jau šauliai, jie varinėjo tuos žydus, ar ne. Nu, kaip jie juos varinėjo? Ką jiems?..

Ats.: Nu, pagavę ir duoda. Duoda su buože į nugarą, ir bėk. Irgi klausė,

ir turi klausyti. Nori gyvas... Kiekvienas nori gyvas išlikti, ir nieko nepadarysi.

Kl.: Ir ką tie žydai darė ten? Ką jie dirbo, kokį darbą dirbo?

Ats.: Nu, tai plauti, tvarkyti, ir viskas. Sakė, kad vienas... vienas ar neklausė. Nu, tiktai nuogirdas girdėjom. Žmonės kalbėjo, kad vienas neklausė. Jis sako: "aš esu Amerikos pilietis, ko jūs ant manęs puolat, neturit teisės". Sakė, partizanas pasivedė jį ant kranto ir nušovė. Bet taip mes jau to, to nematėm. Tas jau anksčiau buvo, kada jie... jie... Kada jie pradėjo ten tvarkyti, ar jie iš ryto, ar jie dar kokių laiku ten, to jau nežinau.24:35

Kl.: Nu, o tai jūs kokių laiku privažiavot taip maždaug jau?

Ats.: Nu, gal dieną. Juk anksti nevažiavom. Dieną, kada laidojo, nežinau. Kad atvežė juos į Telšius, sakė pamokslą. Ant šventoriaus buvo sukrauti tie karstai. Ir jau buvo žmonių daug jau tada.

Kl.: Nu, o tą pamokslą jūs girdėjot kaip sakė kai laidotuvės buvo?

Ats.: Nu, girdėjau, bet kad va aš nebeatsimenu. Nieko neatsimenu. Ir juos kaip į bendrą duobę sudėjo su...

Kl.: Juos kartu vienam kape palaidojo, ar ne?

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Tai turbūt sakė, kad čia žydų, žydų kankiniai, ar ne.

Ats.: Nu, nežinau. Kd, matai, tas laikas buvo toks. Paskiau kitą sykį buvo, nu, prie Žemaitės mokyklos vėl toks kaip mitingas vėl. Ir tokios buvo, reiškia, padarytas, nu, kaip Stalino atvaizdas. Stalino tokia čiučela buvo padaryta. Laužas sukurtas, reiškia, "va sudeginam, sudeginam Staliną, sudeginam tą tokį..." Va toks mitingas. Knygas tas visas, gal ir gerų knygų degino, visas su laužu jau. Ir suirutės metais.

Kl.: Tai čia jau vėliau buvo, ar ne.

Ats.: Nu, nu. Tas jau...

Kl.: O ten kai tą Staliną degino, žydai buvo pavaryti?

Ats.: Ne, kad jau tų žydų nebuvo jau. Jau kad anuos buvo...

Kl.: O kur jie buvo, žydai?

Ats.: Nu, jau kur šaudė, šaudė ir išvežė kur. Ir dar... tu jau čia nebuvo, o gal ir... Gal tai buvo, ir jau tas getas buvo užtvertas prie... Prie ežero visas rajonas buvo užtvertas. Ten toks tas užtvėrimas. Ba buvo pasakyta, kad... Juos ir apgaudinėjo. Apgaudinėjo visokiomis madomis, kad vat: "išveš į darbus ar ten kur, taip ir taip". Jie nebėgo. Juk galėjo, ten taip pat juk galėjo išbėgti, dar ten laisvai. Bet kur bėgsi, kur nubėgsi?26:52

Kl.: Nu, taip. Vis tiek, reiškia, pagaus. Reiškia, dar blogiau bus.

Ats.: Nu.

Kl.: O ten kai jie gete gyveno, tai dar jie galvojo, kad jie galės gyventi, reiškia.

Ats.: Nu. Rusijoje sutikau vieną. Lentpjūvė dirbo, iš Laukės žydėlis. Dar dirbo lentpjūvė, šnekėjom. Jis skudurus rinko, jis turto, nieko neturėjo. Jis kaip tai pajuto, kad jau čia vokiečiai ir išbėgo. O kurie, sako, turėjo turto, turėjo namus, turėjo ko, nenorėjo turto palikti, tuos tai ir paėmė vokiečiai.

Kl.: Nu, o tie žydai, kuriuos matėt, vat kurie ten tuos Rainių tuos kankinius tvarkė, arne.

Ats.: Nu.

Kl.: Tuos lavonus. Ar jie jauni buvo, ar ir senų buvo? Kokio amžiaus jie buvo?

Ats.: Nu, buvo vidutinio amžiaus turbūt, vidutinio. Jaunų, jaunų ne, nebuvo jaunų ten.

Kl.: Iš kur jie buvo pavaryti?

Ats.: Nu, iš kur, aš nežinau. Gal...

Kl.: Pažįstamų nebuvo ten jų tarpe?

Ats.: Ne. Kad mes iš tolo tik žiūrėjom. Nelįsi ten, neisi ten prie anų.

Kl.: Nu, ir kuo viskas pasibaigė?

Ats.: Nu, ir kuo? Kas anuos žino, kur anuos nuvežė ir kur sukrovė. Ir visus, ar septyniasdešimt vežimų, ir išvažiavo į Telšius.

Kl.: Septyniasdešimt vežimų buvo.

Ats.: Nu, taip apie septyniasdešimt. Dar ar tris atsiėmė giminės, sakė, ir...

Kl.: Tai kožnas vežimas vis po grabą buvo?

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Nu, o tuos žydėlius... Ką su jais padarė?

Ats.: O kas anuos dabar žino, kur anuos nuvarė. Nuvarė, ar sušaudė, ar paleido, ar... Ir nežinau jau ten nieko.

Kl.: Nu, ir paskiau jau, reiškia, jūs jau tada stojot į tuos savanorius, ar ne?

Ats.: Nu.

Kl.: Kokie ten buvo mokymai vat, ką... Ką jus mokino daryti? Reiškia, kokia ta tarnyba buvo?

Ats.: Mokindavo kaip šautuvą išardyti, kaip turi... Ir paskiau, po kiek laiko, jau kaip biškį apmokino, jau mumis pradėdavo siūsti į sargybą. Vat, tai, šitą, kur jau tarnavę, senesni jie, tai jau sau tas užduotis turėjo. O mumis tai prie sandėlio kur, tai prie belaisvių rusų. Tai vieną sykį prie žydų stovėjau, prie vartų papuoliau. Ir prie belaisvių, prie sandėlio. Lėktuvas buvo numuštas už miesto. Prie to lėktuvo reikėjo vieną sargybinių, ten stovėdavom. Nu...29:34

Kl.: Nu, o buvo... Nu, gerai. Nu, sargyboj tai kaip kare, ar ne, reiškia. Vis tiek, reiškia, ar buvo, kad reikėdavo į ką nors šautuvą atstatyti, įspėti: "kad neikit, pasitraukit ten".

Ats.: Kad niekas mums nieko, nebuvo nei jokių užduočių. Buvo toks kaip vaikų žaidimas. Nei kokių užduočių, nei nieko.

Kl.: Tai išeina, kad tos sargybos nei nereikėjo, kur jūs stovėjot, ar ne?

Ats.: Taip. Tiktai, matyt, mes buvom ruošiami, ruošiami išvežti. Buvom ruošiami. Nekurie pasitraukėm, Kasparavičius ir aš pasitraukiau. Armalis, Bumblauskis, ir mes visi pasitraukėm. O kurie nepasitraukė, išvažiavo ar į Belarusiją, nežinau, kur. Kitas grįžo, kitas nebegrįžo jie. Činskis Antanas grįžo, aną nušovė. Viešvėnuose nušovė.

Kl.: Činskį nušovė, ar ne?

Ats.: Nu, Antaną. Kažko jis grįžęs jau buvo, ar lai... sveikas, viską. Ar ten susiginčijo jis su tais sribokais, ir nušovė.

Kl.: Nu, o kas dar gyvų yra, kurie vat dabar grįžo iš Baltarusijos?

Ats.: Nu, kad nebėra gyvų. Aš dabar galvoju, kad nebėra. Nebėra gyvų. Kasparavičius miręs, Armalis miręs iš tų jaunujų. Iš tų jaunų, o senų, jie seni, jau senesni buvo, ir senų aš tik nepažinojau. Aš turiu... laikraštį yra šitie seni, aš tuos parodysiu.

Kl.: Aha. Gerai, gerai. Nu, o dabar sakykit, vat kas tas jūsų vadas buvo, kur jus paleido, sakėt, reiškia. Nu, kur...

Ats.: Nu, aš parodysiu, laikraštį yra fotografija. Ir aš nežinau ano nei pavardės, nei vardo.

Kl.: Bet tai jau jis karininkas turbūt buvo?

Ats.: Karininkas, jo. Karininkas.

Kl.: Kur gyvenot, sakykit, vat kol buvot toj tarnyboj?

Ats.: Gyvenom iš karto... Simono Daukanto gatvėj toks namas yra, ten gyvenom. O paskiau perkėlė į kareivines, kareivinėse gyvenom.31:39

Kl.: Tai jau tokia tvarka buvo kareiviška, ar ne.

Ats.: Nu, ne taip.

Kl.: Ar civiliai jautėtės, kaip ten?

Ats.: Kariškai. Tai senieji tuos naujokus gaudė (?) visokiomis madomis. Tai bulbes skusti, tai šen, tai ten. Aš atsimenu, aš knygą... Knygą skaičiau, reiškia, laksto, reiškia, kur jaunas kareivis, ima jau "einam, pažaisim". "Čia, - sako, - senas", ir paliko. Man toks juokas, kad palaikė mane senu kareiviu jie.

Kl.: Aha. Tai turbūt, reiškia. Vis tiek buvo skirtumas, jauni kareiviai ir seni kareiviai.

Ats.: Nu, nu.

Kl.: O seni tai jau buvo tie, kur buvo Smetonos laikais atitarnavę?

Ats.: Jo, jo. Jie jau buvo būtina tarnybą atitarnavę.

Kl.: Nu, dabar vat sakykit. Vis tiek, reiškia, tuo metu žydus šaudė, tai vis tiek, reiškia, iš jūsų kažkas eidavo tuos žydus šaudyti, ar ne? Šaudė žydus aplinkui gi tuose miesčiukuose ir... vat, sakėt, ir...

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Ir Viešvėnuose. Tai čia irgi iš tų pačių eidavo, ar ne?

Ats.: O kas anuos žino. Niekas neskelbė. Nieko mes... nei kokios... Viskas ėjo slapta. Bet daugiausia šaudė, kiek aš žinau, numanau, šauliai. Vietiniai šauliai. Buvo Viešvėnuose kuopa šaulių ir Lukošius buvo vadas. Pranas Lukošius ir Sabaliauskis, ir organizavo jie. O gal ir kiti.33:10

Kl.: Sabaliauskis buvo, ar ne?

Ats.: Sabaliauskis Stasys, jo.

Kl.: Tai čia Viešvėnai, tai čia jau jūsų tas miesčiukas, ar...

Ats.: Jau mūsų, kur aš jau pažįstu. Mūsų, jo. Aš jau šaulius tuos iš pamatymo visus pažinojau. Bet tai, o kad šaudė, niekas neskelbė. Kada, kur, kas ką, nieko mes nežinojom.

Kl.: Nu, bet kai tuos žydus varinėdavo, tai jūs matydavot turbūt, ar ne?

Ats.: Nu, nu. Varinėdavo. Jie neleisdavo eiti šaligatviais, varydavo viduryj gatvės. Ir buvo geltona žvaigždė ant drabužių.

Kl.: Jau prisiūta buvo ta žvaigždė, ar ne.

Ats.: Nu, turbūt.

Kl.: Nu, mušdavo juos ten, stumdydavo?

Ats.: Kad ne. Neteko matyti, kad mušdavo jau ten. Neteko matyti.

Kl.: Kokius darbus versdavo žydus daryti?

Ats.: Kad žydelkas mačiau, kad ravėjo žolę. Ravėjo ten, netoli kaip teatras, tarp akmenų žoles ravėjo.

Kl.: Katroj vietoj?

Ats.: Žydelkelės, o taip, kaip yra, kur dar, nemačiau.

Kl.: Aha. Tai kurioj vietoj jau jos ravėjo tą žolę?

Ats.: Nu, ten prieš katedrą, ant tos... kaip eini į kalną. Ten dabar turbūt asfaltuota yra. Tada buvo tik akmenys.34:40

Kl.: Tai čia, Telšiuose?

Ats.: Telšiuose.

Kl.: Ai, Telšiuose. Aš maniau, kad Viešvėnuose.

Ats.: Ne, ne. Viešvėnuose gyveno žydų šeima, bet kur ji dingo, aš nežinau. Gyveno ūkininkas, žydų šeima gyveno. Kada karvė apsiveršiuos, tėvelis eidavo užregistruoti. Užregistruodavo. Kada atveždavo parduoti į turgų, gaudavo, nežinau, ar litą, ar du litus brangiau. Reiškia, registruota jau. Gyveno šeima, ?? ?? dvarą valdė. Žydai, atsimenu, kada jiems mokėjo, o žydelkelės tokios puikios buvo ten. Paskiau Varpučinskio... to Sabaliauskio, to Viešvėnuose buvo brolis ir sesuo. Brolis Aukšėjus, o sesuo Rivė. Ir tėvelis eidavo prie jų dirbti. Jie menki ūkininkai tebuvo, bet kažin... Pelno jie nedaug teturėjo. Bet jau visi valdė, ten ūkį valdė.33:52

Kl.: Nu, tai paskui jau tie, kai Viešvėnų šauliai, tai juos varinėdavo, tai tuos pačius ir varinėjo žydus. Tai jūs matėt, ar ne, kaip?..

Ats.: Ne, nemačiau. Nemačiau, ko nemačiau... Aš tiktai numanau, kad jau... kad tie šauliai. Matai, ten mūsų kaimynas toks Šimkus buvo šaulys, reiškia. Nu, kaip jis buvo, mano krikšto mamos sūnus buvo. Jis neblogas žmogus taip buvo.

Kl.: Lukterkit biškį, palaukit.

TAPE 2

Tai irgi buvo šaulių vadas, ar ne?

Ats.: Nu, nu.

Kl.: Šaulys buvo, ar ne?

Ats.: Šaulys.

Kl.: Aha.

Ats.: Jie ūkininkai prie mūsų, kaimynai, greta žemė buvo. Tai jie du sūnai

buvo. Vienas pasiliko ūkyj gyventi, o tas vienas pasiėmė, dar pasistatė namą Viešvėnuose. Ir ten name mokykla buvo, jis buvo šaulių tuo vadu. Ir dabar jo sūnus seniūnu dar Viešvėnuose buvo, Lukošius.

Kl.: Tai jie jau ten jau dalyvavo prie tų žydų šaudymo, ar ne?

Ats.: Nu, kas kitas? Kas kitas šaudys, je. Kas tvarkys -- juk iš kitur neatvažiavo. Gal ir vokiečių buvo, nežinau. Kas anuos dabar žino. Kas anuos žino...

Kl.: Tai čia Viešvėnuose kai šaudė, ar ne?

Ats.: Ne. Viešvėnuose su dar... Tada dar šieną pjovėm, kad girdėjom, o paskiau... Paskiau turbūt ten šaudė, kad jau kur, sakė, už Telšių, kažkur už geležinkelio ten ir... Geruliuose moteriškes iššaudė. 1:58

Kl.: Tai čia vis tie patys. Čia irgi Lukošius, ten vat tas vat Sabaliauskis, reiškia.

Ats.: Nu, jo.

Kl.: Ir vienoj, ir kitoj vietoj jie ten...

Ats.: Ne. Gal ir daugiau buvo. Gal kariškių buvo, nežinau. Gal tie jau tie šauliai jau buvo prisidėję jau, baltaraiščiai ten skaitėsi. Ir mes turėjom raiščius. Turėjom raiščius, trys raidės "tautos darbo apsauga". "TDA", "tautos darbo apsauga". Aš kariuomenėj Rusijoje su draugu ten šnekam. Sakau: "valgyti", dėl valgymo. Dėl silpno valgymo, badavom. Sakau: "buvo prie vokiečių bent pavalgyti ten". O sako: "tu tarnavai prie vokiečių", sakau: "tarnavau". Nu, ir ant ryto pašaukė tas politinis ir davai teirautis, kaip, kur -- pasiteiravo.

Kl.: Paskundė, reiškia, tas draugas, ar ne?

Ats.: Aha. Jis, matai, iš Kretingos buvęs pasiūstas. Tas lipšnus toks, mandagus. Mes anam duodavom duoną dalinti, vis toks pasitaikė.

Kl.: Nu, nu.

Ats.: Sakė, jis norėjo suagituoti, kad bėgtumėm. "Ne, - sakau, - aš jeigu būčiau bėgęs, būčiau Lietuvoje bėgęs, o čia dabar, - aš sakau, - priesaiką priėmę, viską". O tuos du draugus suagitavo ir paėmė, ir išvežė. Ir gal į anglių kasyklas, o man nieko. Matyt, čia atsiuntė, pasiteiravo. Pasiteiravo, kad niekas neskundė, kad aš niekam nieko blogo nepadariau. Kurie jautėsi... Drimba Juozas į Angliją buvo išvažiavęs. Anglijoj mirė, kiti pasitraukė. kitas barzdą užsiaugino, kad nepažintų.

Aš niekam nieko nebuvo niekam blogo nepadaręs ir...

Kl.: Tai Juozas Drimba buvo paskui, o kas barzdą užsiaugino?

Ats.: Sabaliauskis, sakė, Jonas buvo. Kas tai matė Joniškyje, kad jau nepažintų.

Kl.: Tai, ko Sabaliauskiui reikėjo slėptis, kam jam reikėjo tą barzdą auginti?

Ats.: Nu, va. Gal kur buvo, gal kur ir buvo nusikaltęs. Kas aną žino jau. Juk sąžinei, sąžinei savo papasakojo.4:42

Kl.: Tai jūs čia vienos kareivinėse buvot su visais, ar ne, reiškia? Ir su tuo Sabaliausiu, ir su Drimba?

Ats.: Kad neilgai tebuvom, kol apmokino. Paskiau, paskiau mumis...

Kl.: Tai sakykit, norėjot ką...

Kitas balsas: Dar norėjau paprašyti, kad rankų nesusidėtumėt va čia, ant šito mano mikrofoniuko.

Kl.: Ai, čia reikia tą mikrofoniuką saugoti.

Ats.: Aha. Tai gerai, tai žinosiu.

Kl.: Aha. Nu, tai vat, reiškia, Sabaliauskiai, reiškia, tai jau ten buvo įsitraukęs į kokius nors darbus, ar ne.

Ats.: Nu, kas anuos žino. Anų daug buvo brolių. Kitas karininku buvo, kitas... Visi dabar sakė, kad nebėra jau gyvo, jau nebėra.

Kl.: Aha.

Ats.: Dabar žemes kaip gražino, dar vienas atsirado, tas vyresnysis, o kito, sako, nebėra.

Kl.: Nu, dabar, tamsta, pasakykit apie žydų šaudymą. Ar teko kokius pasakojimus girdėti vat šitų pačių, kurie eidavo šaudyti. Jie gi paskui pasikalbėdavo, ar ne. Turto parsinešdavo kokio.

Ats.: Nu, nu, turto. Turto tai jie turbūt pasiimdavo. Tas Žimkus, tai jis sakė, ką jau kur rado, tai jis nieko sau nepasiėmė. Ir gal dėl to jį ten paliko, o ten kiti dėl turto, matyt...

Kl.: O ką jis atidavė?

Ats.: Nu, laikrodžius jis ten kam, gal jis giminėms ar kam.

Kl.: Ai, tai kad pas jį to turto nesurado, reiškia, negalėjo apkaltinti, ar ne.

Ats.: Nežinau. Bet jo, žinau, jo... Jo nepakaltino jie.

Kl.: Tai kaip jo likimas susiklostė, to Žimkaus Leono.

Ats.: Nu, jisai pasitraukė ten į Laukės valsčių. Ten pat netoli. Apsiženiijo ir gyveno jis. Sakė, jis ar penkioliktą gimimo buvo, ir mirė.

Ir dar žmonės, žinai, dar visaip kalba. Sako, ir gydytojas, nu, žydas numarino, kas anuos žino. Aš gulėjau, ir prie Blato gulėjau. Kiek jis žmogus nuoširdus žiūrėjo, aš nežinau, ir prie Kaplano. Kaplanas buvo tos, invalidų pirmininku ir mums pensijos buvo. Antrą grupę davė, tryliką metų išbuvom antroj grupėj. Visi būdavo geri žmonės ir jau buvo, o Žimkus, aš nežinau. Dabar žmonės visaip išgalvoja, daug prideda dabar.

Kl.: Tai, o kokios ten, jūs sakykit žydelkytės prie Žimkaus buvo?

Ats.: Nu, kad dabar nežinau. Nu, kad dabar tie žydai, Žimkai visi išmirė ir nieko nežinom, nieko.

Kl.: Kaip jisai jas paėmė, iš kur pamėmė?

Ats.: O iš kur, aš nežinau. Turbūt...

Kl.: Nuo šaudymo ar iš namų?

Ats.: Turbūt parsivedė iš kur. Kad, sako, vieną tarpą buktai prie ūkininkų buvusios išdalytos, aš nežinau.

Kl.: Tai jos buvo pas ūkininkus, dirbo, paskui surinko, sušaudė jas.

Ats.: Nu, turbūt, jo.

Kl.: O jūs kai matėt pas Žimkų tas žydelkutes, tai čia jau po šaudymo buvo?

Ats.: Ne, ne.

Kl.: Prieš šaudymą.

Ats.: Nu, prieš šaudymą.7:46

Kl.: Tai jos ar išsigelbėjo, ar jas sušaudė?

Ats.: Ne, ne, nesušaudė. Jos, sakė, viena į Telšių kleboniją kažkur, o viena Tverklę, ar į kleboniją, ar kur įtaisė. Paskui jos jau vardus buvo katalikiškus paėmusios. Ir, sakau, jau jų šviesūs plaukai. Nepanašios jau ten buvo jos.

Kl.: Tai jos viešvėniškės buvo?

Ats.: O kas anas žino...

Kl.: Nežinote, jo. Aha. Nu, vat dar vat sakykit. Mums labai svarbu apie žydų žudynes, vat. Vat, ką žmonės yra girdėję. Vat, jūs pasakojot, Viešvėnuose kaip pšovėt tą šieną, reiškia. Vat, dabar, reiškia, kur dar čia šaudė? Telšiuose šaudė, taip?

Ats.: Tada Rainiuose yra kapinės.

Kl.: Rainiuose šaudė.

Ats.: Kapinės yra, Rainiuose yra.

Kl.: Tai kas ten šaudė Rainiuose?

Ats.: Gal jie ten, kad ten kurie gyvena Rainiuose, ten netoli. Gal jie daugiau žino. Jie buvo... Mes tiktai važiuodami ieškojom, kur tos kapinės, pažiūrėti. O ten nežinau aš, jau toliau buvom.

Kl.: Nu, o ten, tuo metu kai jūs savanoris buvot, tai tie kiti savanoriai, jie šaudydavo, važiuodavo į šaudymus?

Ats.: O kas anuos žino. Juk jų komanda jau buvo. Jie savo užduotį turėjo. Bet juk jų versti niekas venertė. Aš taip galvoju, kad nei vieno nevertė į žmogų šauti. Ir kad... juk jie iš savo... Turbūt iš savo valios.9:36

Kl.: Nu, tai jūs kai vienoj kareivinėj gyvenot, tai jūs matydavot, reiškia, kurie važiuoja, ar ne?

Ats.: Gal. Gal jie nedaug... Katras kareivinėse ten stovėjo. Gal ten vietiniai, gal ir privačiai kur stovėjo, gal jie susirinkdavo?

Kl.: Nu, o dabar sakykit. Jums vat yra tekę dar Telšių getą saugoti, ar ne.

Ats.: Nu.

Kl.: Saugojot. Vat, ką jūs prisimenat vat iš to Telšių geto, kai jūs ten stovėjot sargyboj.

Ats.: Nu, ir pasakė. Ir ryte tuomet parėjo užduotis vienam čia, kitam čia. Man papuolė prie geto. Juk tas pagal šaligatvį, ten vartai buvo prie šaligatvio. Bet juk ten aplinkui galėjai visur išeiti. Bet jie, kad jie nėjo. O kaip susirinko ryte jų čia va prie... gal kokie du šimtai. O pasakė, sako: "galim išleisti tik kokį vieną, du". Išleisti, į miestą išleisti jiems parsinešti ten ko. Kaip pradėjo jie šaukti, ojej. Aš sakau: "negalima, tai tiek yra pasakyta, toks įsakymas, negalima". Kaip jie pradėjo rėkti, šaukti ant manęs. Aš atidariau vartus, atsitraukiau. Kaip jie ėjo visi ir išėjo.

Kl.: Kiek buvo, tiek išleidot belaisvių.

Ats.: Visi išėjo. Galvoju, kaip bus... bus blogai, gal jau... bet nieko. Tiktai paskiau tokis jau ten: "kam paleidai, kam paleidai tiek daug, eina kaip čigonai". Nu, juk jų butai buvo – jų visą naudą visi jau buvo užėmę. Užėmę jie, reiškia, nu, pasinaudoję. Juk jie ėjo žiūrėti savo ten ko. O jie nervuoja žmones: "kam, kam paleidai, kam leidai, kam eina kaip čigonai".

Kl.: Tai jums tą pačią dieną sakė? Jūs stovėjot savo poste.

Ats.: Nu, nu. Mums, nežinau, kiek reikėjo. Aštuonias valandas ar kiek reikėjo atstovėti ir paskiau eina, kiti eina. O jie -- kiek parėjo, ar parėjo, kiek parėjo? Ką ?? -- to jau nemačiau, nebežinau jau.

Kl.: Tai palaukit. Tai kas jums tą sakė. Reiškia, kas piktinosi, kad jūs paleidot tuos žydus?

Ats.: Nu, miesčionkos.

Kl.: Tiesiog ateidavo prie geto ir sakydavo, reiškia: "kodėl paleidai?".

Ats.: Nu. Eina ir šaukia: '... paleidusi' (?).

Kl.: Nu, ir kaip jos sakydavo, kodėl joms nepatinka, kad žydai eina?

Ats.: Ką su jomis kalbėsi, ir nėra ko kalbėti. Ir kiek viso, kiek jie butų turėjo, kiek... visi užimti. Ar jie pirko, ar jie...

Kl.: Įėjo ir gyveno, ar ne.

Ats.: Nu, gyveno ir taip gyveno jie.12:55

Kl.: Nu, o dabar tie žydai vat, katruos jūs paleidot. Kaip jie, paskui sugriždavo, ar ne, kaip jie?

Ats.: O kas anuos žino. Juk aš... Man pasibaigdavo laikas, aš ir nuėjau. O kas anuos žino, kaip ten. Juk ten ar bėgti, galėjai pabėgti kur. Gal ten buvo prigrasinta, nebuvo kur ir nubėgti. Jau taip ten ir negalėjai išeiti. Jau ten prie vartų stovėjo žmogus koks. Juk jie galėjo visur aplinkui išeit, bet tai jie nėjo. Jie laukė. Gal jie galvojo, gal kas kitaip...

Kl.: Jautė, kad jiems bus. Buvo prižadėta, kad juos į darbus varys turbūt, ar ne.

Ats.: Nu, nu. Visaip apgaudinėjo, visaip...

Kl.: Tai jie kaip tik atvirksčiai galvojo, kad jeigu jie išeis iš geto, jie pražus, ar ne.

Ats.: Nu, nu. Buvo prigrasinta, jeigu ras žydą ir vėl kas sušaudys. Ir visi bijojo, buvo grasinama.

Kl.: Nu, gerai. Bijoj, tai bijoj. Bet ar buvo, kad vat kas nors, vat kad iš tikrųjų sušaudė kokį nors žmogų dėl to, kad...

Ats.: Ne, nežinau.

Kl.: Už žydus.

Ats.: Ne, nebuvo turbūt. Gal ir buvo, kad nežinau.

Kl.: Gerai. Viskas. Draugas dar... Eina, jo? Mano draugas dar nori paklausti apie tą getą. Reiškia, kokio didumo tas getas buvo, kiek gatvių, kiek namų?

Ats.: O ten visas tas rajonas pagal ežerą tas. Ten viskas yra kartu. Pagal ežerą viskas. Kiek ten gatvių, kiek ten... Tai ten pora gatvių gal buvo, gal. Ten toks skurdus rajonas.

Kl.: O kodėl tą rajoną pasirinko, sakykit?

Ats.: O kas anuos dabar žino, kas kur...

Kl.: O ten žydai gal gyveno prieš karą?

Ats.: Nu, gal buvo ir žydu, gal buvo gal, turbūt... Ir aš nežinau, kodėl ten pasirinko getą. Juk anuos turėjo kur nuos į tuos... Jeigu juos atvežė iš kitų rajonų, iš kitų miestelių suvežė. Jau juos turėjo kur nors ten sutalpinti jie.15:20

Kl.: Iš kur dar buvo atvežti į Telšių getą?

Ats.: Nu, kur... Iš Rietavo, iš Nevarėnų, juk iš tų miestelių juos suvežė.

Kl.: Tai kaip jie ten gyveno, po kiek šeimų vienam namuke gyvendavo?

Ats.: O kas dabar ten, kad aš tai prie jų nebuvo įėjęs.

Kl.: O į vidų jums yra tekę įeiti, viduj pasižiūrėti?

Ats.: Ne, ne. Ar... Man turto nereikėjo, aš nesidomėjau. Man tiktai tiek, kad jau buvau, įlindom. "Ai, - sakom, - nepriklausomybė, čia jau Lietuvą gina tie, čia jau radijas duoda į Kauną, į Lietuvą. Va, savanoriai, atitarnausit", o pasirodo, apgaulė tiktai. Apgaulė.

Kl.: Nu, kiek ten galėjo būti žmonių, tam gete, sakykit, vat tam rajone?

Ats.: Nu, tam gete, nu, kiek galėjo žmonių būti, buvo keli šimtai. Kad ten ir prie vartų susigrūdo tiek daug. Buvo juk ten ir kiti su vaikais, šeimos ar kas tenais.

Kl.: O vaikai norėjo išeiti vat tada?

Ats.: Ne, nemačiau, vaikų nemačiau.

Kl.: Vat, tie, katruos jūs išleidot, su vaikais eidavo, ar ne?

Ats.: Kad ne. Jie ėjo ir išėjo. Nebuvo vaikų, ne.

Kl.: Ar tik moteriškos buvo, ar ir vyrai, ir moteriškos išėję?

Ats.: Moteriškų buvo, ir vyrų.

Kl.: Ko daugiau buvo, ar vyrų, ar moteriškų, kai... vat, kai jūs išleidot?

Ats.: Kad ten ne... Negaliu pasakyti, negaliu. Ko ne... aš nenoriu nieko nu...

Kl.: Nu, taip, taip. Už tai, kad čia reikia labai...

Ats.: Apmeluoti nieko nenoriu.

Kl.: Jo, jo. Iš tikrųjų čia, čia svarbu, ką jūs pats matėt, jo. Nu, o tą vat visą dieną kai jūs stovėjot, jūs aštuonias valandas stovėjot prie geto vartų?

Ats.: Nu, gal ne aštuonias, gal šešias. Nežinau, kiek aš ten stovėjau. Nežinau, po kiek mums reikėjo ten stovėti.

Kl.: Nu, prisiminkit, ką jūs matėt per tą dieną.

Ats.: O per tą dieną?

Kl.: Jo.

Ats.: Nu, buvom... ką matysi? Mieste žmonės dar galvą suko...

Kl.: O gete vat kas matėsi? Kas vyko?

Ats.: Ką?

Kl.: Kas gete vyko tą dieną? Vat, ką jūs matėt.

Ats.: Nu, kad aš į getą tą...

Kl.: Kai prie vartų stovėjot.

Ats.: Nelindom iš viso. Stovėjau ant tų vartų. Reikėjo ten stovėti, ir sovėjau.

Kl.: Aha. Nu, ir ką jūs matėt vat nuo tos vietos, kur stovėjot?

Ats.: Kad nieko, nieko aš nemačiau. Nieko nemačiau, nieko negaliu pasakyti. Kur ten matysi, ką ten matysi. Juk jie savo reikalais, kas kur ėjo, nuėjo. Ir nieko, nieko negaliu jums pasakyti.

Kl.: Ar sinagoga buvo gete?

Ats.: Nu, kad nežinau. Telšiuose sinagoga buvo, o viena ar dvi, nežinau. Sakė, buvo, kad jau...

Kl.: O gete?

Ats.: O gete turbūt kad nebuvo, nežinau. Nežinau.

Kl.: Sakykit, kaip getas buvo aptvertas? Reiškia, sakot, vartai buvo, reiškia. O kokia tvira buvo padaryta?

Ats.: Nu, gal ten kokia spygliuota buvo jau užtraukta toliau. O toliau kas ana, dabar nežinau. Prie belaisvių esu buvęs vieną sykį. Belaisviai darbavosi, dirbo, rusų belaisviai. Darbavosi, ir jie klausia: "kur mumis veš, kur?". Sakau: "girdėjau, kad į Šiaulius". Ir nieko. Nei aš jų saugojau, nei anie manęs saugojosi. Savo darė, ir viskas.19:15

Kl.: Nu, gerai.

Ats.: Aš norėjau laikraštį dar parodyti.

Kl.: Gerai, gerai. Čia va dar vat ponas Jonas klausia, sako. Sako, kad jūsų tėvams nepatiko, kad jūs savanoriu nuėjot, ar ne.

Ats.: Ai, nepatiko.

Kl.: Dėl ko nepatiko.

Ats.: Iš viso, žinai, kad su ginklu, o dar karo metas ir su ginklu. Eiti ir įsikišti kur. Ir aš pats kad būčiau žinojęs kur... Sutarėm su tais, keturi draugai. Tie du važiuoti į Klaipėdą, į Rytprūsius, o mes sakom: "eisim į savanorius, pažiūrėsime, katriems geriau išeis, ar jums, ar mums".

Kl.: Nu, ir kam geriau išėjo, sakykit?

Ats.: Visi... Nu, gal mums išėjo geriau. Tas Kasparavičius savo ūkyje mirė, dar brigadininku buvo, o aš vėlek grįžau. Tarnavau ir dirbau. O tas vienas į Ameriką kur pateko, Žalvys jau miręs yra, o Mėčius žuvo Vokietijoje per karą. Rusai kaip varė vokiečius, mušė, jis, sakė, kad buktai prisidėjęs prie rusų, ir jis padėjęs mušti vokiečius. Ir žuvo.

Kl.: Nu, tai karas, karas. Bet jisai jau žuvo, nu, jo.

Ats.: Atsintė draugo motina, kad jį palaidojo ant pelkės tokios kranto.

Kl.: Nu, o dabar sakykit. Vat tuo metu kai jūs buvot tuo savanoriu, ar ne.

Ats.: Nu.

Kl.: Tuo metu kai buvot savanoriu, tai tuo metu vyko žydų žudynės, ar ne.

Ats.: Nu.

Kl.: Ar jūs galėjot prisidėti, vat, paimti ir nueiti. Ar jūsų nebūtų ten priėmę?

Ats.: Nežinau. Nežinau vat tokio dalyko, kas prisidėjęs, kas... Bet gali, gali būti priėmę. Kas anuos žino.

Kl.: Ar siūlė jums kas nors eiti?

Ats.: Niekas nesiūlė. Ir turbūt ir tiems seniesiems niekas nesiūlė. Bet gal iš savo akvatos. Kiti juk ir patalai, ir drabužius, patalai, juk tos naudos. Ir ten žydėliai ne taip biedni buvo juk, prisigraibė kiti tos naudos ir varė špekuliaciją.

Kl.: Ar ra tekę jums matyti vat žydiškus daiktus kad pardavinėtų kas nors?

Ats.: Cha, pardavinėti. Aš pats esu pirkęs kelnes, kelnes ir... Nu, tokios bobos čia iš Telšių, ir medžiagos gabalą. Sakom, sakau: "ar švarkas išeis?". Sako: "dar ir kepurei liks". Kaip nunešiau siuvėjui, sako: "neišeina". Pardaviau. 22:07

Kl.: Tai čia tos kelnės prieš sušaudymą buvo numautos, ar ne?

Ats.: O kas anuos žino, iš kur anos buvo, iš kur ana turėjo.

Kl.: Nu, bet galėjo būti numautos prieš sušaudymą, ar ne?

Ats.: Tai galėjo, galėjo. Mes, matai... Mama mokėjo austi. Dar naminius audeklus mokėjo austi ir mumis rengė naminius. Visą laiką naminius. O jau tada norėjo jos pirkti, ten kokį turėti jos.

Kl.: O iš kur ta boba gavo? Kaip jinai sakė, iš kur jinai turi tas kelnes?

Ats.: Nu, kas ana, miesčionka. Miesčionka, iš kur ana ten turėjo, aš nežinau.

Kl.: Kur jinai pardavinėjo? Krautuvėj ar turguj, ar namuose?

Ats.: Namuose iš krautuvės. Tada nebuvo dar tų drabužių.

Kl.: O kaip sužinojot, kad jinai turi tų daiktų parduoti?

Ats.: Katra tai gal pasiūlė, gal ką? -- nežinau. Dar mama pyko, sako: "taip brangiai". Sakau: "ką padarysi", turėsiu susitaisęs kostiumą. Ir tą kostiumą išnešė, partizanai išnešė. Vis tiek nenaudojau jo.

Kl.: Kada partizanai, po karo?

Ats.: Po karo jau.

Kl.: Tai tie iš miško atėjo, ar ne?

Ats.: Anie buvo...

Kl.: Nu, tai prieš sovietus jau kariavo.

Ats.: Jie buvo partizanai, bet anie jau buvo pavirtę į vagišius jau. Ėjo plėšdami žmones.

Kl.: Nu, bet jūs tas kelnes panešiojot, ar ne?

Ats.: Nu, gal kokį porą kartų apsivilkau.

Kl.: Nu, o jums nebuvo baisu. Jūs nepagalvodavot, kad čia numovė žmogui kelnes, žmogų nušovė, o jūs dabar tas kelnes turit nešioti?

Ats.: Nu, nieko aš negalvoju, nieko. Apie tokius dalykus aš negalvoju.23:57

Kl.: Nu, jo. Viskas.

—